

УДК 378.1+37.012:001.11

© Ткачова Н. О., Стрельченко Д. В., 2017 р.

<http://orcid.org/0000-0002-4488-1466>

<http://orcid.org/0000-0002-1639-3983>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1243626>

Н. О. Ткачова, Д. В. Стрельченко

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ МЕДІАОСВІТИ

У статті встановлено, що важливим завданням для викладачів вищої школи є формування предметних компетентностей у студентів гуманітарних спеціальностей, які являють собою результат засвоєння майбутніми фахівцями визначених навчальним планом дисциплін. Під час проведення дослідження доведено, що ефективним засобом формування предметних компетентностей у студентів-гуманітаріїв закладів вищої освіти є технології медіаосвіти. Визначено, що успішність формування в цієї категорії студентів предметних компетентностей з використанням технологій медіаосвіти забезпечується реалізацією таких педагогічних умов: урахування специфіки професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю; збагачення змісту гуманітарних дисциплін різними видами медіа-матеріалів та надання студентам кваліфікованої педагогічної підтримки в роботі з ними з урахуванням їх дидактичних можливостей; організація самостійної діяльності студентів на основі використання технологій медіаосвіти.

Ключові слова: педагогічні умови, предметні компетентності, студенти-гуманітарії, технології медіаосвіти.

Ткачева Н. А., Стрельченко Д. В. Педагогические условия формирования предметных компетенций студентов гуманитарных специальностей с использованием технологий медиаобразования. В статье установлено, что важной задачей для преподавателей высшей школы является формирование предметных компетенций у студентов гуманитарных специальностей, которые представляют собой результат усвоения будущими специалистами определенных учебным планом дисциплин. Во время проведения исследования доказано, что эффективным средством формирования предметных компетенций у студентов-гуманитариев высших учебных заведений являются технологии медиаобразования. Определено, что успешность формирования у этой категории студентов предметных компетенций с использованием технологий медиаобразования обеспечивается реализацией следующих педагогических условий: учет специфики

професійної підготовки майбутніх спеціалістів гуманітарного профілю; поглиблення змісту гуманітарних дисциплін різними видами медіа-матеріалів і надання студентам кваліфікованої педагогічної підтримки в роботі з ними з урахуванням їх дидактичних можливостей; організація самостійної діяльності студентів на основі використання технологій медіаосвіти.

Ключевые слова: педагогические условия, предметные компетентности, студенты-гуманитарии, технологии медиаобразования.

Tkachova N. O., Strelchenko D. V. The pedagogical conditions for the formation of subject competencies for students of humanitarian specialties using media education technologies. Article determines a significant and important task for teachers of higher education as the formation of subject competencies among students of humanitarian specialties. It is found that the subject competencies represent the result of the students' mastering of the specified disciplines by curriculum. During the research it was proved that an effective means for forming the subject competence for students of humanitarian specialties in higher education institutions is the technologies of media education, which is aimed at the preparing of the individual for the safe and effective interaction with the modern mass media system, including traditional media (printed media, radio, cinema, television) and new media (computer-mediated communication, the Internet, digital mobile connection and etc.). It is established that the success of forming the subject competencies for students of humanitarian specialties with the use of media education is provided by the disclosure and implementation of the appropriate pedagogical conditions in practice. The first of these conditions is to consider the specific of the professional training of future specialists in humanities. The second pedagogical condition is to enrich the content of humanitarian disciplines with different types of media materials and to provide students with qualified pedagogical support as working with them, taking into account their didactic capabilities. At last, the third condition is the organization of the students' independent work based on the media education technologies usage.

Key words: pedagogical conditions, subject competencies, humanity students, technologies of media education.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Стрімкий розвиток науки та техніки в сучасному суспільстві зумовлює необхідність підготовки у вищій школі фахівців, які здатні застосувати засвоєні ними знання та вміння в принципово нових умовах та виявляють потребу в активному професійному й особистісному самовдосконаленні. Запорукою підготовки таких фахівців є реалізація у вищій школі компетентнісного підходу.

Як зазначає А. Хуторської, зміст освіти включає метапредметну (загальну) (охоплює всі навчальні дисципліни), міжпредметну (реалізується в межах циклу дисциплін або освітніх галузей) та предметну (є специфічною для кожної навчальної дисципліни) складові. Це є підставою для виокремлення трирівневої ієрархії компетентностей: ключових («надпредметних») (належать до метапредметного змісту освіти; загальнопредметних (пов'язані з певними навчальних дисциплінами чи освітніми галузями) та предметних (частки стосовно двох попередніх рівнів компетентності, що мають конкретний опис і можливість формування в межах конкретної навчальної дисципліни) [11]. Зазначені групи компетентностей докладно прописані в державних стандартах вищої освіти. Отже, формування предметних компетентностей у студентів є важливим завданням для викладачів вищої школи.

Особливої значущості вказане завдання набуває для професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей, адже в їхніх навчальних досягненнях чільне місце займають такі суб'єктивні надбання, як індивідуальні емоційно-оцінні судження, ціннісне ставлення тощо. А це значно ускладнює як проектування предметних компетентностей, так і процедуру діагностики їх сформованості в майбутніх фахівців гуманітарного профілю.

Аналіз актуальних досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Як засвідчують результати аналізу наукової літератури, окремі аспекти порушеної проблеми знайшли відображення в дослідженнях науковців. Зокрема, теоретико-методологічні засади реалізації компетентнісного підходу в закладах освіти обґрунтовано в працях І. Зимньої, О. Овчаренко, О. Плахотнік, О. Савченко, С. Шишова та ін. Актуальні питання формування професійно необхідних компетентностей у студентів закладів вищої освіти розкрито в теоретичних доробках В. Андрущенка, Н. Бібик, С. Гончаренка, Е. Зеєра, В. Краєвського та ін. Сутність предметних компетентностей та шляхи їх формування у студентів вищої школи визначено в наукових роботах К. Гомоюнова, О. Пометун, А. Хуторського, О. Ходос та ін.

Особливості здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей схарактеризовано в публікаціях О. Веровської, В. Сєрикова Т. Шанскової, Т. Щебликіної та ін. Результати аналізу проведених досліджень дозволили виявити, що вченими зроблено вагомий внесок у вивчення порушеної проблеми, проте формування предметних компетентностей у студентів гуманітарних спеціальностей не було предметом окремого педагогічного дослідження.

Слід також зазначити, що одним із ефективних засобів формування цих компетентностей є технології медіаосвіти, проте цей аспект теж достатньою мірою не висвітлено в науковій літературі. На основі наведених міркувань було обрано проблему дослідження, що відрізняється надзвичайною актуальністю.

Мета статті – визначити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування предметних компетентностей студентів гуманітарних спеціальностей з використанням технологій медіаосвіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження визначеної проблеми передбачає авторське уточнення ключових понять дослідження. Зокрема, поняття «предметні компетентності» трактується вченими як: ті, які набуває людина під час вивчення певної навчальної дисципліни протягом конкретної навчальної дисципліни чи ступеня навчання (О. Пошетун [5, с. 22]; результат засвоєння предметних компетенцій, що визначаються в програмах дисциплін та являють собою сукупність вимог до рівня засвоєння предмету (знання, уміння, навички), результату розвитку психічних механізмів та професійно-особистісних якостей студентів засобами цієї дисципліни через її зміст, технологію навчання, характер відносин і взаємодії студентів та викладачів (Н. Жукова [1, с. 257]); готовність і здатність людини діяти в конкретній предметній галузі (О. Сондак [7, с. 257]).

З урахуванням різних точок зору науковців визначено, що предметні компетентності являють собою результат засвоєння студентом визначених навчальних планом дисциплін. Ідеальний результат вивчення кожної з них

представлений у відповідній навчальній програмі у формі мети вивчення конкретного предмета та наведених у цьому документі вимог до рівня засвоєння предмету, тобто інтегративного поєднання певних знань, умінь, навичок, психічних властивостей та професійно-особистісних якостей.

Під час проведення наукового пошуку також було з'ясовано, що ефективним засобом формування предметних компетентностей студентів вищої школи є технології медіаосвіти. Як було уточнено в одній із опублікованих раніше авторській статті, у прийнятій у 2010 р. Концепції впровадження медіаосвіти в Україні термін «медіаосвіта» визначається як складник педагогічного процесу, що спрямовується на підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як його традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) види, тобто медіаосвіта являє собою процес навчання й виховання особистості за допомогою використання мас-медіа.

Також було встановлено, що медіаосвіта має значні потенційні педагогічні можливості, бо вона дає змогу повною мірою використати освітній та технічно-комунікаційний потенціал інноваційних засобів масової комунікації, забезпечити усвідомлення майбутніми фахівцями способів використання масової комунікації в суспільстві [8, с. 77].

У дослідженні визначено, що успішність формування предметних компетентностей студентів гуманітарних спеціальностей із використанням технологій медіаосвіти забезпечується виявленням та реалізацією на практиці відповідних педагогічних умов.

Як встановлено на основі аналізу наукової літератури [6; 9; 12], процес вивчення студентською молоддю гуманітарних дисциплін має суттєві особливості. Так, вивчення навчальних предметів гуманітарного циклу спрямоване не стільки на формування в особистості знань про існуючу реальність, скільки на самостійне відпрацювання нею емоційно-ціннісних

ставлень до різних суспільних подій, вчинків людей із подальшим застосуванням набутого в цьому плані досвіду у власній життєдіяльності.

Слід також зауважити, що формування в людини в процесі навчання особистого ставлення до визначеного гуманітарного об'єкта (історичної події чи постаті, художнього образу тощо) є результатом не тільки її пізнавальної діяльності, але й переосмислення попередньо набутих знань, суб'єктивних індивідуальних раціональних та ірраціональних уподобань, наявних відносин із різними людьми, а також накопиченого життєвого досвіду.

При цьому, на відміну від засвоєння знань, основу якого складає абстрактно-логічне й раціональне пізнання, формування особистих ставлень студентів не укладається в чітко визначений логічний ланцюг. Цей процес відбувається на основі відбору й аналізу людиною відповідних фактів, доказів, чужих оцінок, подій із власного життя, урахування певних своїх ірраціональних ідей, відчуттів і передчуттів, тобто цей процес має високий ступінь суб'єктивізму. Як наслідок, у кожній конкретній ситуації людина може або далі розвивати наявні в ній ставлення, або, навпаки, відмовитися від них та розбудовувати принципово нову систему відносин та ставлень.

Важливою особливістю гуманітарного пізнання є те, що воно передбачає спочатку сприйняття людиною гуманітарного об'єкта цілком та формування цілісного розуміння-ставлення до нього, а вже потім – здійснення переходу до розгляду його окремих частин. Тому розуміння об'єкта як цілісної системи є необхідною передумовою для можливості його вивчення й розуміння. Варто також відзначити, що вивчення гуманітарних дисциплін спонукає студентів до здійснення регулярного співвіднесення визначеної історичної фігури чи персонажа із власним життям, до здійснення рефлексії, уявлення себе на місці основних персонажів чи історичних героїв, а як наслідок – активізує процес її самовдосконалення.

Крім того, у науковій літературі підкреслюється, що в процесі вивчення студентами гуманітарних дисциплін достатньо складно чітко й докладно

описати бажаний результат їхньої навчальної діяльності. Адже він значною мірою має суб'єктний характер, бо втілює в себе індивідуальні життєві цілі, прагнення, цінності, переконання та життєвий досвід кожної конкретної людини. Ситуацію ще більше ускладнює той факт, що в галузі гуманітарного пізнання спостерігають нероздільність досліджуваного об'єкта та знань про нього, оскільки його вивчення передбачає співпрацю, співтворчість суб'єкта навчання й автора написаної праці, а емоційне забарвлення знань про цей об'єкт суттєво впливає на його сприйняття.

Доцільно також відзначити, що вивчення гуманітарних дисциплін сприяє формуванню й вдосконаленню в кожного суб'єкта навчання індивідуальної концепції світу, важливою складовою якої є модель його власної поведінки. Тому гуманітарне пізнання спрямоване на формування самостійної, високоморальної особистості, яка здатна до відпрацювання власних переконань, цінностей, оцінних суджень, готовності керуватися ними в реальному житті та брати на себе відповідальність за свої вчинки та їх наслідки для оточуючих людей. А це означає, що вивчення людиною гуманітарних дисциплін зливається з процесом, з виробленням власного ціннісного ставлення до них, а головне – з вибором, творенням особою власних життєвих сенсів та ідеалів, виділенням пріоритетів [6; 9; 12].

Виявлені особливості важливо враховувати в процесі формування предметних компетентностей студентів гуманітарних спеціальностей з використанням технологій медіаосвіти. Однак, як засвідчують результати проведеного пілотного дослідження, в якому брали участь 247 викладачів та 314 студентів гуманітарних спеціальностей, учасники освітнього процесу недостатньою мірою усвідомлюють специфіку вивчення гуманітарних дисциплін. Тому першою умовою, що забезпечує успішність формування предметних компетентностей у студентів-гуманітаріїв, визначено саме врахування специфіки їхньої професійної підготовки.

Під час здійснення наукових розвідок з'ясовано, що педагогічно грамотне використання засобів медіаосвіти в освітньому процесі сприяє підвищенню пізнавальної активності студентів, задіяння в сприйнятті медіа-контекстів різних органів відчуття, що покращує розуміння основної задумки автора запропонованого твору, та загостренню емоційних реакцій на нього, розвиває самостійність і образність мислення особистості, формує в неї вміння інтерпретації.

Медіаосвіта спонукає людину активно використовувати можливості інформаційного поля телебачення, радіо, відео, кінематографа, преси, Інтернету, допомагає краще зрозуміти мову медіакультури. Важливо також відзначити, що в процесі залучення технологій медіаосвіти провідним завданням для викладачів є формування у студентів критичного мислення, що проявляється в здатності людини добре орієнтуватися в інформаційному полі, сформованості в неї вмінь грамотно аналізувати й інтепретувати подані факти, опис подій, визначати ступінь достовірності інформації, не піддаватися на спроби окремих авторів маніпулювати громадською думкою тощо [4; 10].

Очевидно, що вказані уміння є важливим компонентом предметних компетентностей у сфері гуманітарного пізнання. Слід також зауважити, що необхідними передумовами формування цих умінь у майбутніх фахівців є добре продуманий викладачем відбір різного виду медіа-матеріалів та управління навчальною діяльністю студентів на основі використання цих матеріалів.

Однак, за даними пілотного дослідження, засоби медіа використовуються викладачами тільки епізодично, причому ними ретельно не продумуються питання організації й реалізації навчальної діяльності студентів на основі застосування цих засобів, що значно знижує її ефективність. На підставі цього зроблено висновок про те, що другою педагогічною умовою є збагачення змісту гуманітарних дисциплін різними видами медіа-матеріалів та надання студентам кваліфікованої педагогічної підтримки в роботі з ними з урахуванням їх дидактичних можливостей.

Як відзначається в науковій літературі [2; 3], в останні роки значно підвищується роль самостійної діяльності в процесі отримання студентами вищої освіти. Застосування технологій медіаосвіти в процесі реалізації цієї діяльності дає змогу значно підвищити її ефективність. Проте, як засвідчують результати пілотажного дослідження, в реальній освітній практиці ці технології використовуються дуже рідко. Тому третьою педагогічною умовою формування предметних компетентностей студентів гуманітарних спеціальностей з використанням технологій медіаосвіти визначено таку: організація самостійної роботи студентів на основі використання цих технологій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У процесі проведення дослідження визначено, що успішність формування предметних компетентностей студентів гуманітарних спеціальностей із використанням технологій медіаосвіти забезпечуються дотриманням таких педагогічних умов: урахування специфіки професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю; збагачення змісту гуманітарних дисциплін різними видами медіа-матеріалів та надання студентам кваліфікованої педагогічної підтримки в роботі з ними з урахуванням їх дидактичних можливостей; організація самостійної діяльності студентів на основі використання технологій медіаосвіти.

У подальшому планується перевірити ефективність цих умов шляхом проведення відповідного педагогічного експерименту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жукова Н. М. Предметные компетентности: проблема проектирования Вестник [ФГОУ ВПО МГАУ]. 2008. № 6(1). С. 19-23.
2. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів : теоретико-методологічний аспект : монографія. Кривий Ріг, 2009. 307 с.
3. Малоїван М. В. Зміст і сутність індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів. *Вища освіта України у контексті інтеграції*

до європейського освітнього простору : тематичний випуск. 2012. № 27, том IX(42). С. 378-384.

4. Медіаосвіта в Україні : наукова рефлексія викликів, практик, перспектив : зб. ст. методол. семінару (м. Київ, 3 квітня 2013 р.). К., 2013. 741 с.

5. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи. К., 2004. С. 16-25.

6. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем. М., 1999. 272 с.

7. Сондак О. Забезпечення структури предметних компетентностей студентів засобами індивідуалізації навчання. *Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка*. Серія педагогічна. Кам'янець-Подільський, 2014. Вип. 20. С. 225-227.

8. Стрельченко Д. В. Використання засобів мас-медіа в діалоговому навчанні студентів. *Wykształcenie i nauka bez granic-2017 : materialy XIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji*. Pedagogiczne nauki. Psychologia i socjologia (m. Przemyśl, 07-15 grudnia 2017 r.). Przemyśl, 2017. М. 76-78.

9. Ткачова Н. О. Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі: монографія. Луганськ – Х., 2006. 300 с.

10. Федоров А. В., Новикова А. А. Медиа и медиаобразование. *Alma mater. Вестник высшей школы*. 2001. № 11. С. 15-23.

11. Хуторської А. Ключові освітні компетентності. URL : <http://ru.osvita.ua/school/method/2340/>

12. Щебликіна Т. А. Моніторинг навчальних досягнень студентів гуманітарних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів : історія, теорія, практика : [монографія]. Х., 2015. 399 с.